

Інформаційна довідка щодо управління відходами будівництва та знесення*

Анотація. У довідці з урахуванням закордонного досвіду розглянуто перспективи законодавчого регулювання належного управління відходами будівництва та знесення в Україні.

Ключові слова: управління відходами, відходи будівництва та знесення, екологічні норми, циркулярна економіка, будівельні норми, екологічний податок.

Вступ

В умовах збройної агресії проти України та завданих в її результаті масштабних руйнувань належне управління відходами будівництва та знесення має особливу вагу. До того ж, використання перероблених відходів у повоєнному відновленні України може принести не тільки суттєві екологічні переваги, а й економічну вигоду. Додержання міжнародних зобов'язань щодо кліматичних цілей сприятиме європейській інтеграції України та підвищенню її іміджу на світовій арені. У цьому контексті Європейська Комісія також зазначає, що Україні необхідно забезпечити належне управління, зокрема, відходами будівництва та знесення, а також дотримання вимог щодо сміттєзвалищ. Прийняте національне законодавство щодо управління відходами, включаючи дозвільне законодавство, має відповідати стандартам Європейського Союзу (далі – ЄС) та уникати широкого використання відступів¹.

Національним планом управління відходами до 2033 року підкреслюється, що відходи будівництва та знесення і відходи руйнувань є цінним вторинним ресурсом, який широко використовується у світовій практиці. Однак, в Україні існують значні проблеми в управлінні ними, а саме (Рис. 1):

відсутність спеціалізованих полігонів для таких відходів (крім полігону будівельних відходів № 6 ПРАТ "Київспецтранс", в інших регіонах використовуються полігони побутових відходів)

відсутність підприємств, що надають комплексні послуги з управління відходами будівництва та знесення (основна проблема - відсутність спеціалізованого демонтажу будівель)

велика кількість відходів від руйнувань, які можуть містити небезпечні відходи та вибухові предмети, що ускладнює управління ними

Рис. 1.

¹ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. Ukraine 2025 Report. Accompanying the document COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS 2025. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52025SC0759>

За деякими підрахунками, маса утворюваних відходів цих категорій становить у середньому 175 кг на одну особу на рік або близько 7,3 млн тонн на рік по країні; приблизний обсяг ринку послуг із вивезення відходів будівництва та знесення і демонтажу будівель становить від 12 млрд грн на рік, при тому, що 525 млн грн коштує захоронення 3,5 млн тонн відходів. За правильного підходу щодо розділення відходів під час знесення, такі витрати можуть перетворитися на дохід у 300–350 млн грн².

У довідці наведено останні світові тенденції в управлінні відходами будівництва та знесення і методи, що застосовуються в деяких державах для стимулювання їх переробки.

Основна частина

У 2024 році Європейською Комісією було опубліковано Техніко-економічну та екологічну оцінку управління відходами будівництва та знесення в ЄС³, яка містить дані щодо управління такими видами відходів у державах-членах Союзу та оцінку перспектив їх подальшої переробки.

На основі оцінки циклу та калькуляції витрат, у звіті відмічено, що підготовка будівельних матеріалів до повторного використання та передові процеси їх переробки створюють значно більшу економію парникових газів та кращі екологічні показники, ніж спалювання та захоронення, а також є кращими, ніж процеси переробки відходів на заповнювачі для будівництва доріг або засипання. На рівні ЄС потенціал підготовки до повторного використання та коефіцієнт переробки таких видів відходів оцінюється у діапазоні 27–100 % для окремих видів, а в середньому 83 % для всіх видів відходів будівництва та знесення.

Загалом фахівцями називаються такі переваги й недоліки переробки та повторного використання відходів будівництва та знесення (Рис. 2):

² Національний план управління відходами до 2033 року: Затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2024 № 1353-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2024-%D1%80#n15>

³ Techno-economic and environmental assessment of construction and demolition waste management in the European Union. Website of The European Commission. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC135470>

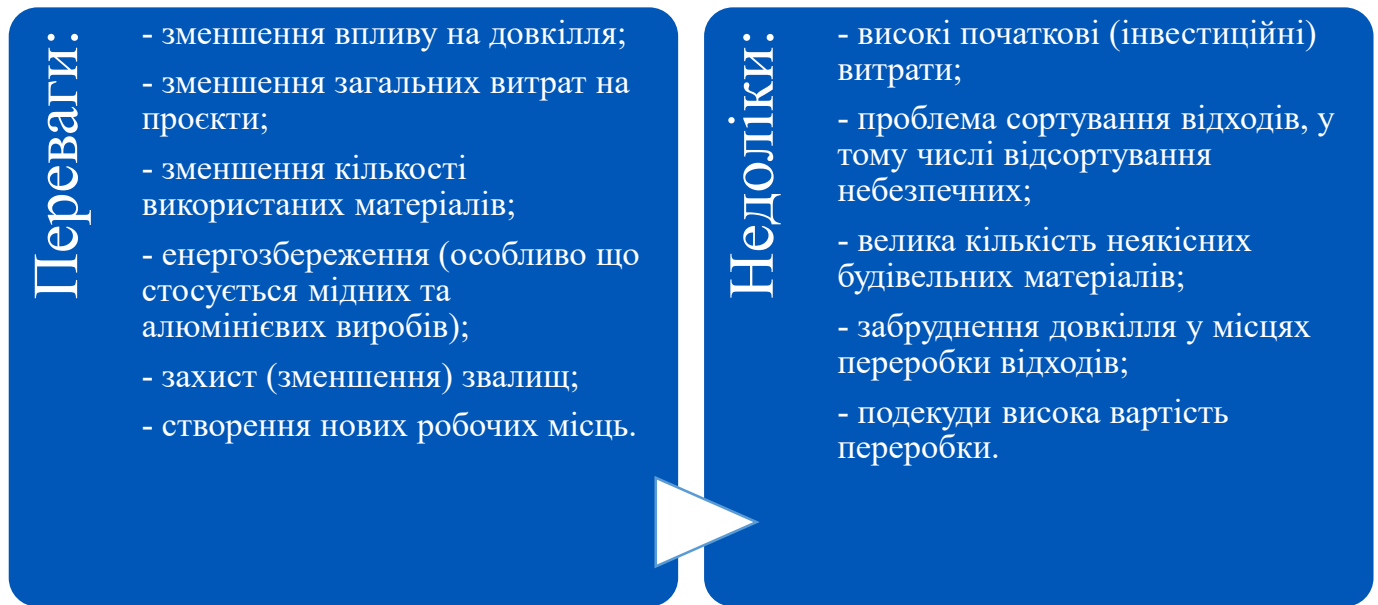

Рис. 2.

Деякі експерти наголошують на додаткових перспективах у контексті популяризації сталого розвитку, наприклад, на: значній додатковій цінності проєктів нерухомості (покращення іміджу бренду, доступ до цінних екологічних сертифікатів, диференціація на ринку нерухомості тощо); дотриманні екологічних норм; задоволенні зростаючих очікувань клієнтів щодо сталого розвитку; доступі до окремих податкових пільг та субсидій. До того ж, у сучасних реаліях недоліки переробки відходів будівництва та знесення зменшуються завдяки новим технологіям – зокрема, інновації в автоматизованому сортуванні (машини, оснащені системами оптичного розпізнавання, складні датчики для ідентифікації різних матеріалів, штучний інтелект для оптимізації процесу сортування, аналіз якості матеріалів у режимі реального часу) дозволяють досягти коефіцієнта повторного використання понад 70 %.

Інструменти для обробки вторинної сировини також зазнають значних удосконалень (шредери нового покоління для точного калібрування, високопродуктивні дробарки для обробки бетону, інноваційні системи очищення для дезактивації, модульне та адаптивне технологічне обладнання тощо). Автоматизація процесів збору та переробки відходів будівництва та знесення сприяє покращенню якості відновлених матеріалів, прискорює процеси деконструкції, забезпечує кращу відстежуваність та зменшує експлуатаційні витрати⁴.

Консалтингова група Fortune Business Insights вважає, що світовий ринок управління відходами будівництва та знесення зросте зі 123,61 млрд дол. США у 2025 році до 183,67 млрд дол. США до 2032 року, демонструючи середньорічний

⁴ Matériaux recyclés dans la construction: études de cas inspirantes. Website *Constructiondurable.net*. URL: <https://www.constructiondurable.net/materiaux-recycles-construction/>

темп зростання у 5,8 % протягом прогнозованого періоду. За її оцінками, посилення екологічних вимог, урядові ініціативи та постачання економічно ефективної сировини є вирішальними факторами, що стимулюють розвиток цього ринку. Однією із тенденцій також називається укрупнення підприємств, які присутні на ринку управління відходами, для швидшого впровадження нових технологій і зменшення конкуренції⁵.

Індія демонструє найшвидший середньорічний темп зростання ринку управління відходами будівництва та знесення завдяки створенню нових і вдосконалених переробних підприємств по всій країні. Міністерство житлово-комунального господарства та міських справ (MoHua) проводить централізовану політику у цій сфері, тому величезна кількість будівельного сміття вже забезпечує достатню кількість сировини для цих переробних підприємств. Індія застосовувала комплексний підхід у регулюванні управління відходами будівництва та знесення. Так, Правила управління відходами будівництва та знесення 2016 року вимагають сегрегації будівельних і демонтажних відходів, а також належного збору та переробки, а місцеві органи влади зобов'язані створювати підприємства з переробки відходів та сприяти використанню перероблених продуктів у будівельній діяльності.

У 2025 році було затверджено нову редакцію Правил, які наберуть чинності з 1 квітня 2026 року⁶. Правила передбачають систему розширеної відповідальності виробника (РВВ) для всіх виробників, яких визначено Правилами, а також конкретні положення щодо їх реєстрації, створення та транзакції сертифікатів РВВ й умов системи РВВ. Вимагається впровадження системи утилізації перероблених відходів у всіх видах будівельної діяльності із забудованою площею 20 000 кв. м і більше, а також у будівництві доріг. На місцеві органи влади покладено обов'язок створення проміжних полігонів відходів до початку роботи переробних заводів. Виробники будуть зобов'язані зберігати свої відходи на цих полігонах.

Суб'єкти господарювання, зареєстровані в системі РВВ, зобов'язані надавати інформацію на вебпорталі збору даних про отримання, зберігання, переробку відходів та відправлення перероблених матеріалів за попереднє півріччя до 15 жовтня та 15 квітня кожного року. Правила визначають цільові показники щодо переробки відходів, мінімальні цільові показники щодо використання відходів у будівельних та реконструкційних проєктах, а також мінімальні цільові показники щодо використання відходів у дорожньому будівництві. Контроль за виконанням Правил здійснює Центральна рада з контролю забруднення, яка стягує, зокрема, екологічну компенсацію за порушення.

Крім того, програма «Розумні міста» заохочує впровадження сталих практик управління відходами у 100 вибраних «взірцевих» містах Індії, включаючи

⁵ Marché de gestion des déchets de construction et de démolition. Website of The Fortune Business Insights. URL: <https://www.fortunebusinessinsights.com/fr/construction-and-demolition-waste-management-market-105550>

⁶ Rules. Website of The Central Pollution Control Board (CPCB). URL: <https://cpcb.nic.in/rules-7/>

створення заводів з переробки відходів будівництва та знесення і використання перероблених матеріалів у проєктах міської інфраструктури. У межах місії Swachh Bharat популяризувалися сталі методи управління відходами, зокрема переробка відходів будівництва та знесення.

Що стосується практики Європейського Союзу, управління відходами будівництва та знесення здійснюється в межах Європейського зеленого курсу, однак держави-члени ЄС демонструють різні підходи до законодавчого регулювання цих питань⁷. Основними заходами щодо зменшення кількості відходів є: встановлення норм переробки відходів; розширена відповідальність виробника; запровадження високих зборів на захоронення; високі ставки екологічного податку (або аналогічного за змістом податку на відходи); запровадження посиленних санкцій за порушення законодавства про відходи (включно з кримінальною відповідальністю).

Франція є однією із держав, які прагнуть досягти лідерства в питаннях впровадження нових екологічних стандартів у будівництві загалом, та в управлінні відходами будівництва та знесення зокрема. Окрім вимог щодо переробки 70 % відходів, із 2025 року впроваджено вимогу щодо використання щонайменше 60 % перероблених матеріалів. Ці вимоги супроводжуються загальним посиленням екологічних стандартів для всіх нових будівельних проєктів. Наразі розроблено механізми підтримки будівельних проєктів відповідно до екологічних регламентів RE 2028 та RE 2031, аби заохотити сектор не чекати термінів їх впровадження (див. Табл. 1)⁸.

Таблиця 1

Програма	Впровадження	Вплив на витрати
Національна програма фінансової допомоги (PNABE)	Фінансування зразкових проєктів	Зниження витрат на сертифіковані операції на 10–15 %
Сертифікати енергозбереження (CEE)	Бонус за використання низьковуглецевих матеріалів	Часткова субсидія на енергетичне обладнання
Зниження ПДВ на біоматеріали⁹	Застосування зниженої ставки 5,5 %	Зменшення додаткових витрат на утеплення та дерев'яні каркаси

⁷ Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо Європейського зеленого курсу в контексті відбудови України та адаптації національного законодавства до права ЄС, у тому числі у сфері управління відходами будівництва та знесення. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/industry_policy/analytical_notes-indst/75283.html

⁸ RE 2028 et RE 2031 : tout savoir sur les nouvelles normes. Website Constructiondurable.net. URL: <https://www.constructiondurable.net/re-2028-et-re-2031-tout-savoir/>

⁹ AMENDEMENT. Website of Senat. URL: https://www.senat.fr/amendements/2025-2026/138/Amdt_I-1471.html

Програма	Впровадження	Вплив на витрати
Податкова пільга на екологічний перехід (CITE)	Здійснення прибудови до нових будівель	Заохочення інтеграції відновлюваних джерел енергії та технологій пасивного будівництва

Управління відходами будівництва та знесення регулюється окремим розділом Екологічного кодексу Франції¹⁰. Цей розділ, зокрема, визначає види відходів будівництва та знесення, процедури збирання та переробки таких відходів, фінансування операторів і екологічних організацій щодо управління такими відходами тощо. Стаття L541-3 Кодексу дозволяє адміністративним органам вживати примусових заходів, таких як офіційні повідомлення, накладення штрафів (до 150 000 євро) та виконання робіт за рахунок порушника у разі невиконання вимог щодо поводження з відходами. Закон № 2020-105 щодо боротьби з відходами та циркулярної економіки¹¹ визначив обов'язковим критерієм для закупівлі товарів за публічні кошти отримання їх шляхом повторного використання або перепрофілювання, або вміст у них перероблених матеріалів.

Румунія почала впровадження європейських стандартів щодо управління відходами порівняно недавно – шляхом прийняття Надзвичайної постанови № 92 щодо режиму поводження з відходами¹², яка була затверджена законом тільки у 2023 році¹³.

Стаття 17 Надзвичайної постанови передбачає, що власник дозволу на будівництво/знесення, виданого місцевим або центральним органом державної адміністрації або установами, уповноваженими дозволяти проведення будівельних робіт спеціального характеру, зобов'язаний мати план управління відходами від будівельної та/або демонтажної діяльності, за допомогою якого встановлюються системи сортування таких відходів, принаймні для деревини, мінеральних матеріалів – бетону, цегли та кераміки, каменю, металу, скла, пластику та гіпсу – для їх переробки/повторного використання на місці, якщо це економічно доцільно, не впливає на довкілля та безпеку будівництва, а також вживати заходів для сприяння вибіркового знесенню, щоб забезпечити безпечну утилізацію та поводження з небезпечними речовинами з метою сприяння високоякісному повторному використанню та переробці. Власники, на чие ім'я видано дозволи на будівництво та/або знесення, зобов'язані управляти відходами будівництва та знесення таким чином, щоб досягти рівня підготовки до повторного використання,

¹⁰ Code de l'environnement. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGISCTA000044810489/2022-01-01>

¹¹ LOI n° 2020-105 du 10 février 2020 relative à la lutte contre le gaspillage et à l'économie circulaire. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000041553759/>

¹² ORDONANȚĂ DE URGENȚĂ nr. 92 din 19 august 2021 privind regimul deșeurilor. URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/259052>

¹³ LEGE nr. 17 din 6 ianuarie 2023 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 92/2021 privind regimul deșeurilor. URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/263753>

переробки та інших операцій з відновлення матеріалів, включаючи операції із засипання, які використовують відходи для заміни інших матеріалів (щонайменше 70 % маси безпечних відходів будівництва та знесення).

Також цією ж постановою (стаття 62) встановлено значні санкції за порушення її норм – штраф за порушення статті 62 становить від 5 000 до 15 000 леїв для фізичних осіб та від 40 000 до 60 000 леїв для юридичних осіб.

У квітні 2025 року Урядом Румунії прийнято Національну програму зелених закупівель на 2025–2030 роки¹⁴, яка передбачає досягнення чітких показників у зелених закупівлях. Так, для будівельного сектору, включаючи будівлі та дорожню інфраструктуру, ці показники становлять: 20 % у 2026 році, 30 % у 2027 році та 40 % у період з 2028 по 2030 роки. Відсоток зелених закупівель рахується від загальної кількості закупівель у певній категорії, здійснених суб'єктом протягом року. Подібні ініціативи сприяють переробці відходів будівництва та знесення.

Запровадження проєктів з переробки відходів¹⁵ активно стимулюється у межах реалізації Національного плану відновлення та стійкості Румунії¹⁶.

У 2020 році в **Хорватії** сталися руйнівні землетруси, в результаті яких утворилося понад 600 000 тонн будівельних відходів. У результаті реалізації спеціальної програми заходів було вилучено 500 000 тонн матеріалів, а реконструкція створила перші процедури для циклічного управління відходами будівництва та знесення¹⁷ та заклала основу для сучасних проєктів, які наразі реалізуються в рамках Національного плану відновлення та стійкості. У 2023 році Хорватії вдалося перевищити європейський цільовий показник у 70 % щодо переробки таких відходів, досягнувши 71,2 %, а загалом кількість таких відходів становила майже 24 % порівняно з 35 % від загальної кількості відходів на рівні ЄС¹⁸.

Цілі Хорватії щодо управління відходами, у тому числі щодо відходів будівництва та знесення, закріплені в Законі про управління відходами¹⁹. Зокрема, стаття 54 цього Закону передбачає, що принаймні 70 % маси безпечних будівельних відходів повинні бути утилізовані шляхом переробки, підготовки до повторного використання та інших операцій з утилізації матеріалів, включаючи операції зі зворотного засипання, де відходи використовуються як заміна інших матеріалів.

Статтею 99 названого Закону передбачено стимули та підтримка в управлінні відходами, зокрема, сприяння цілеспрямованому знесенню (демонтажу) будівель

¹⁴ HOTĂRÂRE nr. 427 din 24 aprilie 2025 pentru aprobarea Programului național de achiziții ecologice 2025-2030. URL: <https://legislatie.just.ro/public/DetaliiDocument/296935>

¹⁵ Planul Național de Redresare și Reziliență (PNRR) – Noi oportunități de finanțare în sectorul de mediu. Website Ecoteca. URL: <https://ecoteca.ro/pnrr.html>

¹⁶ PLANUL NAȚIONAL DE REDRESARE ȘI REZILIENȚĂ AL ROMÂNIEI. URL: <https://mfe.gov.ro/pnrr/>

¹⁷ Obnova od potresa. Website of Ministarstva prostornoga uređenja, graditeljstva i državne. URL: <https://mpgi.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-50/obnova-od-potresa-10668/10668>

¹⁸ Vučković: Premašena EU stopa reciklaže građevnog otpada, no treba je još unaprijediti. Website of Vlada Republike Hrvatske. URL: <https://vlada.gov.hr/vijesti/vuckovic-premasena-eu-stop-a-reciklaže-građevnog-otpada-no-treba-je-jos-unaprijediti/44720?big=0&lang=hr>

¹⁹ Zakon o gospodarenju otpadom. URL: <https://www.zakon.hr/z/2848/zakon-o-gospodarenju-otpadom>

для розділення небезпечних речовин, а також сприяння повторному використанню та високоякісній переробці цілеспрямовано розділених матеріалів для забезпечення існування системи сортування будівельних відходів, принаймні для деревини, мінеральних фракцій (бетон, цегла, керамічна плитка та інша кераміка, камінь), металу, скла та штукатурки, а також створення майданчиків для переробки будівельних відходів. Також для стимулювання роздільного збору, переробки та повторного використання відходів, у тому числі будівництва та знесення, застосовується широка система зборів та їх відшкодування, а також різноманітні санкції. Штрафні санкції встановлюються окремим розділом Закону (розділ XVII) відносно широкого переліку правопорушень із розмірами штрафів від 1000 кун. Максимальний штраф для будь-якого порушника може становити 800000 кун (стаття 171).

Із метою запровадження нових екологічніших правил у будівництві, включаючи зменшення відходів будівництва та знесення, Урядом Хорватії прийнято Програму розвитку циркулярного простору та управління будівлями на період 2021–2030 років²⁰.

Висновки

Наведений аналіз свідчить, що ринок управління та переробки відходів будівництва та знесення доволі швидко розвивається, а новітні технології дозволяють готувати все більше таких відходів для повторного використання у будівництві. Враховуючи руйнівні наслідки збройної агресії проти України, вбачається за доцільне залучення до повоєнної відбудови «великих гравців» на цьому ринку та організація масштабної переробки відходів руйнувань для використання у відновленні інфраструктури.

Із цією метою може бути враховано наведений досвід законодавчого регулювання управління відходами будівництва та знесення в окремих державах (запропоновані зміни наведені на Рис. 3). Можливо також запропонувати зміни, які б зобов'язували органи місцевого самоврядування організовувати тимчасові звалища відходів будівництва та знесення, враховуючи критичну ситуацію з наявністю відповідних полігонів.

²⁰ Program razvoja kružnog gospodarenja prostorom i zgradama za razdoblje 2021. do 2030. Godine. Website of Ministarstva prostornoga uređenja, graditeljstva i državne. URL: <https://mpgi.gov.hr/UserDocsImages/14146>

у Законі України "Про управління відходами":

- закріпити норму щодо переробки відходів будівництва та знесення відповідно до законодавства ЄС із визначенням мінімального переліку відходів;
- запровадити перехідний період для перших років повоєнної відбудови.

у Законі України "Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні":

- привести положення у відповідність до Закону України "Про управління відходами";
- виділити окремо переробку відходів будівництва та знесення як пріоритетний напрям інвестицій.

у законодавстві щодо публічних інвестицій та публічних закупівель:

- закріпити вимоги до зелених закупівель або використання у проєктах, що реалізуються за публічні кошти, продукції з перероблених відходів будівництва та знесення;
- запровадити перехідний період для перших років повоєнної відбудови.

Рис. 3.

**Дослідницька служба
Верховної Ради України**

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені у документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*